

Integroidun nuorisoasteen historiallinen rakentuminen osana suomalaista koulutusjärjestelmää ja -politiikkaa

Raija Meriläinen
Lehtori, FM, YTM
Helsingin yliopisto
raija.merilainen@helsinki.fi

Janne Varjo
Tutkija, FT, KM
Helsingin yliopisto
janne.varjo@helsinki.fi

Artikkeli on käynyt läpi referee-menettelyn.

Johdanto

Vuonna 1982 OECD:n tutkijoiden Suomelle ehdottaman toisen asteen koulutuksen integroinnin pohjalta alettiin opetusministeriössä 1980-luvun lopussa suunnitella yleissivistävää ja ammatillista koulutusta rakenteellisesti yhdistelevää nuorisokoulua. Toiminnan lähtökohdat sekä keskeiset tavoitteet olivat tässä merkityksessä samansuuntaisia kuin vuoden 1971 koulutuskomitealla

1970-luvulla. Hanke ja sen valmistelu kohtasi tiukkaa vastusta poliittisen oikeiston sekä lukion ja ylioppilastutkinnon asemasta huolestuneiden intressiryhmien taholta.

1990-luvun myötä toisen asteen koulutuksen yhteistyötä haluttiin yleisesti lisätä. Opetusministeriön koulutuspolitiikan johtoryhmän käynnistämänä vilkasta koulutuspoliittista keskustelua käytiin koko nuorisoasteen yhdistämisestä erillisten oppilaitosten yhteistyöhön. Osana poliittista kamppailua ja nuorisokoulun/-asteen uudelleenmäärittelyä

alkuperäinen, poliittisen vasemmiston ajama rakenteellinen nuorisokouluvisio muuttui keskiasteen erilliset oppilaitosmuodot säilyttäväksi nuorisoasteen koulutuskokeiluksi.

Hankkeen institutionaalisessa sääntelyssä vuoden 1991 laki nuorisoasteen koulutuskokeiluista korosti oppilaitosmuotojen erillisyyttä ja ylioppilastutkinnon vakiintunutta asemaa. Kokeilun keskeiset tavoitteet – opiskelijoiden valinnanmahdollisuuksien lisääminen sekä valintoja kautta ohjautuva koulutustarjonta – levisivät nopeasti myös nuorisoasteen koulutuskokeiluissa mukana olemattomille paikkakunnille ja muuttivat alkuperäisen rakenteellisen nuorisokouluidean väljästi säännellyksi oppilaitosten ”raja-aitojen madaltamiseksi”; sekä samalla poliittisen oikeiston agendan mukaiseksi yleiseksi oppilaiden henkilökohtaisten valinnanmahdollisuuksien laajentamiseksi osana yksilöllisyyttä korostanutta yleistä 1990-luvun koulutuspoliittista suunnanmuutosta. Lukioden ja ammatillisten oppilaitosten yhteistoimintaa koskevat lainmuutokset vuodelta 1992 puolestaan vähensivät toisen asteen oppilaitosten välisen toiminnan sääntelyä ja tekivät tiettyssä mielessä ajatuksen rakenteellisesta nuorisokoulusta tarpeettomaksi.

Nuorisoasteen historiallista rakentamista tarkastellessaan olemme pyrkineet monipuoliseen lähteistöön: koulutuspoliittista keskustelua valotetaan sekä valtiopäiväasiakirjojen että koulutuspoliittisten vaikuttajien teemahaastattelujen kautta. Pyrimme artikkelissamme lähestymään nuorisoasteen rakenteellista kehitystä näiden tutkimuslähteiden kautta ja tuomaan monipuolisen sekä luotettavan historiallisen läpileikkauksen.

Vuoden 1971 koulutuskomitea

Professori Liekki Lehtisalo (2005, 45) mukaan vuoden 1971 koulutuskomitean mietintö oli uuden aikaisen koulutuspolitiikan läpimurtoyritys, jonka eräs keskeinen tehtävä oli lopettaa keskiasteen koulutuksen kahtiajako purkamalla ikäluokan jaottelu yleissivistävään ja ammatilliseen koulutukseen. Peruskoulu-uudistuksen esiin nostama tasa-arvoajattelu heijastui myös keskiasteen kehittämiseen. Peruskoulua toteutettiin samanaikaisesti kun vuoden 1971 koulutuskomitea valmisteli mietintöään: sen voidaankin nähdä osaltaan vaikuttaneen tasa-arvoisen koulutus- ja yhteiskuntapolitiikan vaatimusten esiin nousuun myös keskiasteella.

Koulutuskomitean lähtökohtana olikin yhteiskuntapolitiikan tavoitteiden kautta johtaa koulutuspoliittisia tavoitteita. Koulutuskomitean ehdotus sisälsi esimerkiksi ajatuksen yhtenäisestä peruskoulun jälkeisestä koulutuksesta, jossa lukio ja ammatillinen koulutus olisivat sulautuneet yhteen, oppivelvollisuus alkaisi kuudesta vuodesta ja erityisesti ylioppilastutkinnosta luovuttaisiin. Koulutuskomitean pääsihteerinä toiminut Leevi Melametsä näkee, että koulutuspolitiikka korosti tuolloin tasa-arvoa, ja toimenpiteellä pyrittiin siihen, että koko ikäluokalle voitaisiin tarjota yhtä pitkä yleissivistävä koulutus (haast. 2004).

Vuoden 1971 koulutuskomitea pyrki muistiossaan (KM 1973:52) siihen, että yleissivistävä koulutus oli yhtä pitkä koko ikäluokalle. Koulutuskomitean pääsihteerin Leevi Melametsän mukaan komitea esitti kymmenvuotista yleiskoulutusta, jonka jälkeen tulisi ammatilli-

sesti eriytyvä koulutus (2 vuotta). Tämän koulutusputken ensimmäinen vuosi olisi ollut kaikille yhteinen ja yleissivistävä, jonka jälkeen opiskelijat kilpailisivat siitä, ketkä pääsevät opistoasteelle ja ketkä edelleen korkeakouluasteelle ammatillisiin erikoistumisopintoihin (1-4 vuotta) (haast. 2004).

Koulutuskomitea pyrki siirtämään opiskelijoiden koulutusvalintoja ainakin yhden vuoden päähän peruskoulutuksen päättymisestä nimenomaan muuttamalla koulutusrakenteita. Komitean keskeisen idean – ammatillisen ja yleissivistävän koulutuksen rakenteellisen integroinnin – voidaankin nähdä nousevan uudelleen noin kahdenkymmenen vuoden päästä, kun Suomessa käytiin äänestä ja välillä jopa myrskysää nuorisokoulu-keskustelua.

OECD maatutkinta 1982

Sekä nuorisokoulu että ammattikorkeakouluhankkeiden eräänä lähtökohtana voidaan pitää myös vuonna 1982 julkaistua ensimmäistä OECD:n maatutkintaa Suomen koulutusjärjestelmästä (OECD 1982), jossa erityisesti erilaisten vähemmistöryhmien oikeuksista sekä pienten koulujen säilyttämisestä huolehtiva peruskoulujärjestelmä sai runsaasti kiitosta. Samalla OECD:n tutkijat nostivat raportissaan esiin kaksi Suomen 1990-luvun koulutuspolitiikan kannalta keskeistä kysymystä:

Pitävätkö Suomen kouluviranomaiset keskiasteelle luotua yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen erottavaa järjestelmää onnistuneena, vai pitäisikö Suomessa harkita siirtymistä yhtenäiskouluun myös tällä asteella?

Kannattaisiko ammatilliset opistot siirtää koulutusjärjestelmässä keskiasteelta korkeakoulusektorille (emt. 86)?

Ensimmäisen maatutkinnan aikaan Suomen kouluviranomaiset sanoivat ”ei” molemmille ehdotuksille. Ammatillisen koulutuksen mm. perusteltiin sijoittuvan hallinnollisesti toiselle asteelle ja ammatillisten oppilaitosten olevan tehtäviltään selvästi alueellisia. Samoin katsottiin ammatillisen opetuksen olevan sopimatonta yliopistojen perinteiseen opetus- ja tutkimusperinteeseen. (emt. 86–87). Kolmetoista vuotta myöhemmin, seuraavan korkeakoulutukseen keskittyvän maatutkinnan aikoihin vuonna 1995 tilanne oli sitä vastoin jo muuttunut kokonaan nuorisostaan integroinnin sekä korkeakoululaitoksen uudelleenjärjestelyn hakiessa toteutustaan nuorisokoulu- ja ammattikorkeakoulukokeiluissa.

Opetusministeriön ylijohtaja Arvo Jäppinen näkee, että suomalaista koulutusjärjestelmää ryhdyttiin 1980-luvun myötä tarkastelemaan entistä enemmän kokonaisuutena (haast. 2004). Tosin keskiasteen koulutuksen osalta koulutusjärjestelmä oli hyvin sektorikohtainen vielä koko 1980-luvun. Yhteistyötä yleissivistävän ja ammatillisen sektorin välillä ei juuri ollut ja niiden hallinnointi sekä kehittäminen tapahtuivat hyvin itsenäisesti ja toisistaan riippumatta.

Opetusministeriön visiotyöskentely

Opetusministeriössä alkoi koulutusjärjestelmää koskevien sekä rakenteellisten että sisällöllisten suuntaviivojen hahmottelu 1980-luvun-

jälkimmäisellä puoliskolla. Tätä varten syksyllä 1987 asetettiin opetusministeriöön erityinen koulutuspolitiikan johtoryhmä, johon kuuluivat ministerien lisäksi kaikki hallinnonalan korkeimmat virkamiehet (Autio 1997, 59). Vuonna 1988 johtoryhmä alkoi valmistella muistiot, joka tavoitteena oli tarkastella harjoitetun koulutuspolitiikan tuloksia, arvioida koulutuksen kehittämistarpeita sekä hahmotella peruskoulun jälkeisen koulutuksen kehittämislinoja pidemmällä aikavälillä (Koulutuksen kehittäminen 1989, 3).

Opetusministeriö asetti 22.12.1986 työryhmän, jonka tehtävänä oli 30.10.1987 mennessä valmistella ehdotus eduskunnalle annettavaksi koulutuspoliittiseksi selonteoksi. Työryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin kansliapäällikkö Jaakko Numminen. Kuitenkin ministeri Taxell lähti opetusministeriksi tultuaan siitä, että ennen koulutuspoliittisen selonteon antamista täytyi ministeriössä pohtia silloisen koulutuspolitiikan tilaa. Ministeri halusikin perustaa opetusministeriöön koulutuspoliittisen johtoryhmän, jossa voitaisiin keskustella ja käy läpi koulutuspoliittisia kysymyksiä (Marita Savola haast. 2004).

Koulutuspoliittisen johtoryhmän keskustelujen myötä Taxell totesi myös, että on käytävä kiinni koko koulutusjärjestelmän rakenteisiin. Tarvittiin uusia ”visioita”: opetusministeriöön asetettiin työskentelemään rinnakkain toistensa tuloksista tietämättä kolme erillistä virkamiestyöryhmää, joiden tehtävä oli visioida sitä, miten peruskoulun jälkeinen koulutus tulisi rakentaa (Savola haast. 2004). Taxell itse muistelee 1980-luvun visiotyöskentelyä siten, että hän oli henkilökohtaisesti mukana käydyissä keskusteluissa oman liberaalisen koulutus-

poliittisen ajattelunsa pohjalta, eikä käynyt poliittisia keskustelua asiasta kenenkään kanssa – ei edes omassa puolueessaan. (haast. 2004) Yleisesti kilpailevien visiotyöryhmien asettamisen voidaan katsoa heijastelleen perinteisen komitealaitosinstituution merkityksen vähentymistä koulutuksen suunnittelujärjestelmässä (vrt. Hovi, Kivinen ja Rinne 1989). Lampisen ja Savolan (1995, 37) mukaan sekä poliittisten että alan asiantuntijaintressitahojen olikin vaikea löytää luontevia vaikutuskanavia muuttuneessa tilanteessa. Tilanne, jossa ”ne puolueet, jotka eivät ole onnistuneet saamaan hallintoon omia miehiään tai, vielä harvemmin, naisiaan, ovat selvästi asioiden valmistelun ja päätöksenteon suhteen heikommassa asemassa” (Lehtisalo & Raivola 1986, 177) nähtiinkin osoituksena kouluhallinnon virkavaltaistumisesta.

Koulutuspolitiikan johtoryhmän muistio sisälsi kaksi erittäin merkittävää ”visioiksi” nimettyä rakenteellista ehdotusta peruskoulun jälkeisen koulutuksen kehittämiseksi: ajatuksen lukio- ja ammatillisia opintoja yhteen nivovasta nuorisokoulusta, sekä suunnitelman opistoasteen koulutuksen kehittämisestä ammattikorkeakoulutasoiseksi.

Kaavailtu nuorisokoulu perustettaisiin lukion ja koulusteen ammatillisten opintojen sisältöjen pohjalta. Valittavana olisi yleisteoreettisiin opintoihin painottuneita tai selkeämmin ammattisuuntautuneita ohjelmia sekä näiden yhdistelmiä, jotka kaikki olisivat kurssi- ja luokattomia (2-4 vuotta). Nuorisoasteen opintojen lopuksi suoritettaisiin myös uudenlainen, päättötutkinto joka takaisi sekä jatko-opintokelpoisuuden että perusammattitaidon. Ammattikorkeakoulut puolestaan pe-

rustettaisiin entisistä ammatillisen opistoasteen oppilaitoksista, joiden tehtävänä olisi tuottaa 2-4 vuotta kestävää, jatko-opintokelpoisuuden yliopistoissa tuottavaa koulutusta, joka ”kehittelisi vaihtoehtoisia lähestymistapoja yliopistokoulutukselle” (Koulutuksen kehittäminen 1989, 20).

Koulutuspolitiikan johtoryhmän työn tulokset suunniteltiin julkaistavaksi erityisessä laajapohjaisessa koulutuspoliittisessa seminaarissa. Taxell ei ollut innostunut politisoimaan valmistelun alkuvaiheessa olevaa ministeriön kehittämisvisiota esimerkiksi eduskunnalle annettavalla selonteolla, vaan halusi päästä käsiksi nuorisoasteen ja ammattikorkeakoulujen kokeilemiseen oman kokeilulainsäädännön turvin ja saada näin aikaan konkreettisia koulutuspoliittisia tuloksia ennen laajempaa valtiopäiväkeskustelua. Veli-Matti Aution (1997, 61) tulkinnan mukaan kehittämisvisiot tuotiinkin julki juuri koulutuspoliittisessa seminaarissa, jotta uudistushankkeisiin kohdistuvat toiveet ja pelot pääsisivät ikään kuin varkain purkautumaan alan ammattipiireissä.

Finlandia-talon seminaari

Koulutuspolitiikan johtoryhmän muistio julkaistiin 13.2.1989 Finlandia-talossa pidetyssä koulutuspoliittisessa seminaarissa, jonka tunnelmaa tilaisuuden puheenjohtajana toiminut Jaakko Numminen (1994, 41) on kuvannut ”ajoittain suorastaan myrkyisäksi”. Tilaisuudessa erityisesti eduskunnan sivistysvaliokunnan puheenjohtaja Erkki Pystynen (kok.) käytti hyvin kriittisen puheenvuoron hyökäten erityisesti nuorisokouluvisiota vastaan. Seminaari nostattikin laajaa, joskin lähinnä vain nuorisokoulun ympärillä pyöri-

vää, julkista koulutuspoliittista keskustelua. Nuorisokoulun arvostelijat viittasivat siihen, että Ruotsin ”*gymnasienskolan*” antamat kokemukset eivät olisi antaneet aihetta sen jäljittelyyn Suomessa. Nuorisokoulu koettiin oikeistossa uhaksi niin ammattikoululle kuin lukiollekin. Myös ylioppilastutkinnon puolustajien rintamat tiivistyivät. Keskustelualueessa nuorisokoulun pelättiin kasvivan erityisesti niitä maaseudun lukioita, joiden lähettyvillä ei ollut minkäänlaista ammatillista oppilaitosta (Autio 1997, 61; Kivinen, Rinne ja Ahola 1989, 133).

Finlandia-talon seminaaria muistelee Helsingin Sanomien toimittaja Marjuka Liiten, että ”nuorisokouluhommaa yritettiin ajaa läpi”. Hän näkee, että nuorisokoulu jakoi puoluekenttää hyvin selvästi siten, että sosiaalidemokraatit puolsivat ja kokoomus vastusti. Ministeri Taxellin aloittaman visiotyön konkreettisina tuloksina Liiten näkee ajatukset sekä nuorisokoulusta että ammattikorkeakoulusta. Ne molemmat olivat muutoksia, joiden pyrkimyksenä olivat aidot ja todelliset koulutuksen rakenteenmuutokset. Muutoksen generaattori eli ministeri Taxell oli myös ruotsalaisen kansanpuolueen puheenjohtaja ja tietyllä lailla riippumaton toimija (haast. 2004).

Ministeri Taxell palauttaa mieleen keskiasteen uudistuksen ympärillä käydyn keskustelun ja toteaa, että siinä oli paljon samankaltaisia piirteitä kuin ajallisesti myöhemmin käydyssä nuorisokoulu-keskustelussa. Hän toteaa, että keskiasteen uudistuksen yhteydessä kielten opetusta ammatillisessa koulutuksessa ei nähty perusteltuna ammatillisen osaamisen kannalta, vaan ei tarpeellisena yleissivistyksenä. Finlandia-talon kes-

kusteluissa lukiokoulutus ja ylioppilastutkinto olivat vastaavanlaisia yleissivistäviä kynnyskysymyksiä. Finlandia-talon vision Taxell puolestaan määritteli seuraavasti: "Ei ole kysymys kokoomuksen visiosta eikä sosiaalidemokraattien eikä skdl:n eikä ruotsalaisen kansanpuoleen visiosta, vaan on kyse opetusministeriön ehdotuksesta" (haast. 2004).

Taxell toiminnan taustalla näkyi hänen vahva tukensa peruskoulujärjestelmälle. Tätä taustaa vasten voidaan ymmärtää hänen pyrkimyksensä viedä keskiasteen uudistamista eteenpäin. Ainoa keino asian edistämiseksi oli saada elinkeinoelämän tuki visioajattelulle eli tuoda ammattikorkeakouluesitys nuorisokoulun rinnalle (Jouko Könölä haast. 2004).

Keskustelussa nousi esille myös eduskunnassa herännyt ärtymys kehittämissioiden valmistelusta virkamiestyönä ja siitä, että opetusministeriö pyrki tavallaan tekemään koulutuspolitiikkaa ilman poliitikoita. Opetusministeri Taxellilta olikin alettu vaatia "keskusteluasiakirjaa" koulutuksen kehittämissuunnitelmista useaan otteeseen, esimerkiksi jo joulukuussa 1987 valtion tulo- ja menoarvioesityksen käsittelyn yhteydessä. Ristiriita koulutuspoliittisesta selonteosta opetusministerin ja eduskunnan välillä kärjisty lopullisesti joulukuussa 1989 Lapin korkeakoulun taideosaston perustamisen (HE 165/1989 vp) käsittelyn yhteydessä. Sivistysvaliokunnan puheenjohtaja Pystynen kritisoi itse käsiteltävän asian lisäksi laajemmin myös opetusministeriön lakiesitysten valmistelua: "...sivistysvaliokunta saa runsaasti yksittäisratkaisuja koskevia lakiesityksiä tietämättä minkälaiseen kokonaisratkaisuun ne kuuluvat, minkälaista koulutusjärjestelmän uudistuslin-

jaa opetusministeriö näillä toteuttaa" (Valtiopäivät 1989, 4487-4488). Samoin ministeri Taxellin kanta, jonka mukaan valmisteluvaiheessa olevat asiat eivät vielä kuulu eduskunnalle, koettiin usealta taholta eduskunnan lainsäädäntövaltaa vähättelevänä. Lapin korkeakoulua koskevassa mietinnössään (SiVM 22/1989 vp) valiokunta edellyttikin, että hallituksen tulee antaa eduskunnalle selonteko koulutuspolitiikasta heti vuoden 1990 valtiopäivien alussa.

Harri Holkerin hallituksen koulutuspoliittinen selonteko eduskunnalle

Seurauksena käydystä kiihkeästä julkisesta keskustelusta (esim. Autio 1997, 65) sekä kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien yhteisestä hallitustyöskentelystä toukokuussa 1990 annettu pääministeri Holkerin hallituksen koulutuspoliittinen selonteko (VNS 3/1990 vp) esitteli alkuperäisen nuorisostelevision rinnalle "toisen vaihtoehdon", jossa opiskelijat voisivat valita yksilöllisen opinto-ohjelmansa käyttäen hyväksi tietyllä alueella sijaitsevien, jo olemassa olevien lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten tarjoamia mahdollisuuksia. Käytännön tasolla jälkimmäinen malli takaisi että lukiot sekä ammatilliset oppilaitokset pysyisivät jatkossakin rakenteellisesti ja hallinnollisesti erillään toisistaan. Samalla uuden institutionaalisen koulumuodon luomisen rinnalle toiminnan vaihtoehtoiseksi tavoitteeksi esitettiin oppilaiden opiskeluun koskevien valinnanmahdollisuuksien lisäämistä ja laajentamista vanhojen koulutusrakenteiden puitteissa.

Koulutuspoliittisen selonteon lähetekeskustelun suurin erimielisyys syntyi odotetusti nuorisokoulu- ja ammattikor-

keakoulukokeiluista. Kokoomus ja keskusta hyökkäsivät heti ryhmäpuheen-
vuoroissaan erityisesti selonteon nuori-
kouluvisiota vastaan vaatien ammatillis-
en ja yleissivistävän koulutuksen sekä
niiden yhteistyön – ”raja-aitojen madal-
tamisen” – kehittämistä tiukasti erik-
seen omista lähtökohdistaan. Ryhmäpu-
heenvuorossaan kokoomuksen ed. Poh-
janoksa (kok., Valtiopäivät 1990, 1849)
varoitti jälleen ruotsalaismallisesta nuori-
soasteen koulutuksesta (*gymnasieskola*)
ja sieltä saaduista epätydyttävistä tulok-
sista. Keskustan edustajien pelkoina oli-
vat puolestaan koulutuksen ja sen tulost-
en tason lasku sekä ammatillisella että
yleissivistävällä puolella, sekä erityisesti
huoli niistä oppilaitoksista haja-asutus-
aluilla joilla ei ollut mahdollisia yhteis-
työkumppaneita lähialueellaan. Samalla
koko hanke nähtiin epätoivottavaksi ke-
hitykseksi kohti 12-vuotista peruskoulu-
tusta vuoden 1971 koulutuskomitean
hengessä (ed. Isohookana-Asunmaa,
kesk.; Valtiopäivät 1990, 1856 ja ed.
Renko, kesk.; Valtiopäivät 1990, 1905).

Poliittisen vasemmiston puolella nuori-
sokoulu nähtiin päinvastoin yleisenä
mahdollisuutena nostaa koulutuksen
tasoa, tarjota kaikille tasa-arvoisemmat
mahdollisuudet kouluttaa itseään, sekä
rakenteellisena uudistuksena poistaa eri-
arvostava ”toisen asteen rinnakkaiskou-
lujärjestelmä” (ed. Astala, skdl.; Valtio-
päivät 1990, 1859). Samalla institutio-
naalisesti rajoitettaisiin myös ei-toivotta-
vaksi koettua kilpailua eri koulumuoto-
jen välillä: ”Lukion ja keskiasteen am-
matillisen koulutuksen välistä epätervet-
tä kilpailua ei voida poistaa muuten
kuin yhdistämällä nämä koulumuodot
koko ikäluokalle tarkoitetuksi nuoriso-
kouluksi” (ed. Törnqvist, sd.; Valtio-
päivät 1990. 1922).

Vastapuolten näkemykset tämän
muutosstrategian lähtökohdista olivat
täysin vastakkaiset (Volanen 2000, 92).
Ensimmäisen näkemyksen mukaan:
”...amatillinen koulutus ja akateemi-
nen koulutus ovat niin perustavanlaa-
tuisesti erisältöisiä että ne on pidettävä
erillään toisistaan ja ammatillista koulu-
tusta on kehitettävä sen omilla ehdoilla.
Vasta ammatillisen koulutuksen riittä-
vän vahvistumisen jälkeen on mahdol-
lista luoda kytkentöjä akateemiseen kou-
lutukseen. Tämä on paras tie ammatillis-
en koulutuksen lisäämiseen.” Ja toi-
saalta: ”Tälle vastakkainen lähtökohta
uskoo siihen, että akateemisen ja am-
matillisen koulutuksen erot eivät ole pe-
rustavanlaatuisia vaan erot pikemmin-
kin vain ylläpitävät sosiaalista eriarvoi-
suutta. Siten ammatillisen ja akateemi-
sen koulutusta erottelevat koulutusjär-
jestelmän piirteet on pyrittävä häivyttä-
mään niin pitkälle kuin mahdollista.
Tämä on paras tae arvostuserojen pois-
tamiselle.” (emt. 92).

Opetusministeri Taxell (Valtiopäivät
1990, 1974) joutuikin useissa puheen-
vuorossaan selvittämään ministeriönsä
näkemyksiä ja toimia nuorisoasteen ke-
hittämiseksi, sekä ”ilmoittautumaan
nuorisokouluajattelun ja tämän visio-
ajattelun vahvaksi kannattajaksi ja vas-
tuunkantajaksikin”. Sdp:n ja skdl:n
edustajat antoivat niin selkeästi tukensa
molemmille kehittämishankkeille, että
opetusministeri Taxell epäili kokoo-
muksen ja keskustan edustajien vieras-
tavan visioita, koska ”eihän nuoriso-
kouluajattelua voi puoltaa sen johdosta,
että sehän on lähinnä vasemmiston ta-
holta esitetty ajatus!”

Myös sivistysvaliokunta päätyi mie-
tinnössään (SiVM 11/1990 vp) otta-
maan jyrkkäsanaisesti kantaa nuoriso-

koulua, siinä mahdollisesti suoritettavia tutkintoja sekä niiden kokeilemista kohtaan: ”Valiokunta katsoo, että tällaisen yleis- tai yhdistelmä-tutkinnon suorittaneen ammatillinen osaaminen tulisi olemaan puutteellista eivätkä vajavaiset lukio-opinnot toisi asiallista jatko-opintokelpoisuutta. Sen vuoksi tällaista kokeilua tule hyväksyä (emt 9)”. Paljon vähemmän kiistanalaisia ammattikorkeakoulukokeiluita valiokunta päätyi varovaisesti kannattamaan vain niillä aloilla, joilla ”on selvä tarve tällaiseen korkeakoulumuotoon osoitettavissa” (emt 9). Samalla otettiin kantaa myös kokeilujen keskinäiseen suhteeseen hallituksen esityksestä poikkeavalla tavalla: ammattikorkeakoulukokeilut pitäisi toteuttaa erillään mahdollisista nuorisostaan koulutuskokeiluista.

Koko nuorisokoulukiistan ytimeksi alkoi sivistysvaliokunnan mietinnön käsittelyssä muotoutua kysymys siellä suoritettavasta niin sanotusta yhdistelmä-tutkinnosta sekä sen antamasta jatko-opintokelpoisuudesta. Vastustajien mukaan toteutuessaan tällainen tutkinto madaltaisi opetuksen ja osaamisen tasoa sekä ammatillisella että yleissivistävällä puolella. Ennen kaikkea se uhkasi ylioppilastutkintoa ja sen asemaa. Se ei tarjoaisi riittävää jatko-opintokelpoisuutta niin ammattikorkeakouluihin kuin yliopistoihinkaan (esim. ed. Pystynen, kok.; Valtioapäivät 1990, 4579). Toinen kiistanalainen seikka oli nuorisokoulun hallinnollinen rakenne, sen legitiimi asema suomen koulujärjestelmässä, ennen kaikkea suhteessa olemassa oleviin oppilaitoksiin. Vastustajat kammoksuivat edelleen Ruotsin mallin mukaista formaalia nuorisokoulua, jota he käsittelivät ”12-vuotisena perusasteena” poliittisesti epäilyttävän vuoden 1971 koulutuskomitean hengessä.

Käsittelyn päätteeksi sivistysvaliokunnan mietintö uudelleenmuotoiltiin nuorisostaan koulutuskokeilua koskevilta osilta. Kokoomus ja keskusta saivat lopulliseen tekstiin useita normatiivisia lausumia, jotka takasivat, että lukiot ja ammatilliset oppilaitokset pysyisivät rakenteellisesti sekä hallinnollisesti erillisinä: ”Nuorisostaan kokeilussa pääpaino asetetaan ammattitaitoon tähtäävän ammatillisen tutkinnon ja ylioppilastutkintoon johtavan lukion oppimäärän monipuolistamiseen” (Valtioapäivät 1990, 4888); sekä ”Nuorisokouluun kokeilussa ei pyritä” (Valtioapäivät 1990, 4888).

Näillä lausumilla Tuomo Laitila (1999, 128) katsoo eduskunnan selkeästi ilmaiseen, ettei sillä ollut ”aikomustakaan muuttaa lukion erityisasemaa toisen asteen oppilaitosten joukossa”. ”Eduskunnan selkeä tahto oli, että koulutusjärjestelmän primaarit asiakkaat kulkevat peruskoulun jälkeen selkeästi kahta erilaista polkua, mistä seuraa heille myös erilaisia oikeuksia” (emt. 128). Myös ylioppilastutkinnon aseman turvaaminen korkeakoulukelpoisuuden antavana tutkintona (Valtioapäivät 1990, 4889) sekä erityisesti keskustan ajama koulutuksen alueellisesta tasa-arvosta huolehtiminen niillä paikkakunnilla, joilla on vain yksi oppilaitos (Valtioapäivät 1990, 4888), saivat omat lausumansa. Vastapainona näille keskusta-oikeiston linjauksille mietintöön kirjattiin nuorisokoulun yhdistelmä-tutkinnot mahdollistava lauseke vasemmiston agendalta: ”...voidaan kokeilla myös uusia opintojen yhdistelmiä ja uudentyyppisiä tutkintoja...” (Valtioapäivät 1990, 4889).

Kokeilulaki ja yhteistoimintapykälät

Eduskunta edellytti koulutuspoliittisen selonteon käsittelyn yhteydessä joulukuussa 1990 hallituksen antamaan pikaisesti esityksen nuorisosteeseen ja ammattikorkeakoulujen kokeilulainsäädännöstä. Lakiesitys (HE 320/1990 vp) saatiinkin erittäin nopealla valmistelulla ensimmäiseen käsittelyyn jo tammikuussa 1991 (ks. Mäenpää 2002, 44).

Koulutuspoliittisen selonteon käsitteilyn loppuvaiheessa kokoomuksen ja keskustan ajamat ponnet on huomioitu lakiesityksessä painokkaasti: Hallinnollisesti kokeilussa mukana olevat ammatilliset oppilaitokset ja lukiot muodostaisivat paikallisen tai alueellisen yhteistoimintayksikön. Näin ollen ”kokeiluyksiköt olisivat luonteeltaan asianomaisten oppilaitosten yhteistoimintayksiköitä eivätkä uusia, itsenäisiä laitoksia” (HE 320/1990vp, 13). Ylioppilastutkinnon asema yleisen korkeakoulukelpoisuuden antavana tutkintona turvattaisiin. Eriytyistä huomiota kiinnitettäisiin myös alueellisen tasa-arvon turvaamiseen ja siihen, että uudet valinnanmahdollisuudet toteutuvat myös paikkakunnilla, joilla toimii vain yksi lukio tai ammatillinen oppilaitos. Vastapainona näille ammattitaitoon johtavan ammatillisen tutkinnon ja yleisen korkeakoulukelpoisuuden antavan ylioppilastutkinnon lisäksi kokeilussa olisi mukana uusi, ammatillisista ja lukio-opinnoista sekä mahdollisesta työharjoittelusta yhdistelmäopintoina muodostuva uusi nuorisosteeseen tutkinto, jota nimitettäisiin yhdistelmäopinnoiksi.

Lakiesitystä opetusministeriössä valmistelleen Heikki Mäenpään (2002, 45)

mukaan: ”Eduskunnan tahtoa puettiin säännöksiin aivan uskomattomalla sananpyörytyksellä lähtien paljolti siitä, että lukio ja ylioppilastutkinto säilyisivät koskemattomina ja ammatillisen tutkinnon ja yhdistelmäopintojen tuomat laajemmat jatko-opintokelpoisuudet napitettaisiin nekin tiukasti lukion ja ylioppilastutkinnon suorituksiin”.

Lain 12 § muotoilu (Opinnot nuorisosteeseen koulutuksessa) aiheutti kiistan sivistysvaliokunnassa. Lopullisesti ratkaisemattomana kiistana hallituspuolueiden välillä yhdistelmäopintojen jatko-opintokelpoisuus oli jäänyt hyvin epämääräisesti kirjoitetuksi ja käytännössä viimekädessä opetusministeriön päätöksen varaan kysymyksenä ns. yleisestä ja alakohtaisesta jatko-opintokelpoisuudesta, sekä niihin liittyvistä mahdollisista lisäopinnoista. Vasemmistoliitto jätti valiokunnan mietintöön vastalauseensa, jossa vaati yhdistelmätutkinnoille yleistä jatko-opintokelpoisuutta ilman minkäänlaisia mahdollisia lisäopintoja.

Sama kiista hallitsi lakiesityksen lyhyttä käsittelyä loppuun asti suuressa sallissa. Vasemmistoliiton ja sdp:n vaatimus ”koulutuksellisen umpiperän” (ed. Astala, vas.; Valtioapäivät 1990, 6673) torjumisesta sai vastaansa esimerkiksi sivistysvaliokunnan puheenjohtaja Pystyksen (kok.; Valtioapäivät 1990, 6675) edustaman kannan, jonka mukaan yhdistelmätutkinnot olivat tasoltaan sekä ammatillisia tutkintoja että ylioppilastutkintoa alempia, eivätkä näin olleen voineet antaa yleistä jatko-opintokelpoisuutta madaltamatta korkeakoulujen pääsyaatimuksia, joka olisi ristiriidassa koko kokeilun tavoitteiden kanssa.

Vasemmiston agendan tarkentuessa

nyt yhdistelmäutkintojen yleisen jatko-opintokelpoisuuden puolustamiseksi, kokoomus pitäytyi tiukasti vanhassa näkemyksessään, jonka mukaan "...itse järjestelmä ei kaiken kaikkiaan muutu yhtenäiskoulujärjestelmäksi keskiasteella...vaan keskiaste toimii erillisten, yksilöllisten oppilaitosten järjestelmänä, joiden yhteistyöllä tehdään mahdolliseksi näiden tavoitteiden saavuttaminen, siis valinnan mahdollisuuksien lisääminen (ed. Pystynen, kok.; Valtiopäivät 1990, 6676). Keskustan edustajien puolestaan jatkoivat alueellisen tasa-arvon merkityksen korostamista esimerkiksi kokeilulupien myöntämisen perusteena. Keskustelusta välittyikin vaikutelma että esityksen keskeiset kohdat olivat pohjustettu perusteellisesti jo koulutuspoliittisen selonteon käsittelynyhteydessä. Esitys hyväksyttiin lyhyen keskustelun jälkeen sivistyslautakunnan esittämässä muodossa.

Laki nuorisostaan ja ammattikorkeakoulujen kokeiluista hyväksyttiin helmikuussa 1991 ja Holkerin hallitus antoi sen pohjalta viimeisessä istunnonaan saman vuoden huhtikuussa kokeiluluvan 19 väliaikaiselle ammattikorkeakoululle ja 16 nuorisostaan kokeiluyksikölle (Autio 1997, 67).

Nuorisostaan koulutuskokeiluiden asema muuttui kesällä 1992 niiden oltua käynnissä yhden lukuvuoden ajan. Pääministeri Esko Ahon hallituksen esitys ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden yhteistoimintaa koskevien pykälien lisäämisestä lainsäädäntöön (HE 59/1992 vp) ehdotti poistettavaksi lainsäädännöllisiä esteitä myös muuhun kuin kokeiluihin perustuvasta koulutuksellisesta yhteistoiminnasta. Näin kaikki oppilaitokset voisivat paremmin, käytännössä keskinäisillä sopimuksilla,

harjoittaa yhteistoimintaa opetuksessa kokonaan ilman erillistä kokeilulupaa - ja yhteyttä nuorisostaan koulutuskokeiluinstituutioon - osana "oppilaitosten ylläpitäjien sopimukseen perustuvaa normaalia toimintaa" (emt. 1). Tarkoituksena nimenomaan ei olisi muuttaa oppilaitosten tehtäviä, vaan kukin oppilaitos keskittyisi oman opetus suunnitelmansa mukaisen opetuksen järjestämiseen. Käytännössä tämä varmistaisi, että lukio ja ammatilliset oppilaitokset pysyisivät institutionaalisesti erillään Holkerin hallituksen koulutuspoliittisen selonteon (VNS 3/1990 vp) "toisen vaihtoehdon" esittelemällä tavalla.

Lakiesitys (HE 59/1992 vp) otti myös suoraan kantaa lukuvuoden ajan meillä olleisiin nuorisostaan koulutuskokeiluihin: "...voidaan saatujen kokemusten perusteella esittää jo eräitä arvioita. Kahden tutkinnon suorittaminen saattaa olla joillekin opiskelijoille hyvä vaihtoehto, mutta valtamallina se on ilmeisen raskas opiskelumuoto". Kokeiluille ei luvattu kovinkaan pitkää tulevaisuutta: "Nyt käynnissä olevilla yhteistyökokeiluilla saadaan riittävästi tietoa yhteistyön tarpeista ja muodoista, eikä siis ole tarpeen enää aloittaa uusia tai jatkaa nykyisiä kokeiluja kovin pitkään". Uudeksi malliksi tarjottiin oppilaitosten välistä, vähemmän formaalia yhteistoimintaa: "Sen sijaan pienimuotoinen, valinnaisuutta lisäävä yhteistyö tarjoaa mahdollisuuksia opintojen monipuolistamiseen ja laadun parantamiseen ja erilaisten ammatinvalintavaihtoehtojen kokeiluun" (emt. 4). Käytännössä tätä yhteistyötä ehdotettiin aikaansaataavaksi tarjoamalla kaikille toisen asteon oppilaille oikeus valita ja hyväksilukea soveltuvasti opintoja muista kuin ensisijaisesta oppilaitoksestaan ilman minkäänlaisia koulutuskokeiluja.

Esityksen näkökulma yleisesti koulujärjestelmän kehittämiseen on joustavuuden lisääminen ja yksilöllisten valinnanmahdollisuuksien luominen. Nuorille tulee tarjota ”mahdollisuuksia nykyistä monipuolisempaan koulutusvaihtoehtojen valitsemiseen ja niiden omaehtoiseen kokeilemiseen” (emt. 3). Laki ehdotuksen retoriikka onkin korostetun yksilökeskeistä. Kaiken oppilaitosten toiminnan lähtökohtana ja subjektina on ”oppilas” erityisine koulutuksellisine tarpeineen. On myös huomionarvoista että esityksessä kaavailtu oppilaan valinnanmahdollisuuksien lisääntyminen tapahtuisi nimenomaan lukion sekä ylioppilastutkinnon rakenteiden ehdoilla: ”...kokeilutoiminnan tavoitteena on ammatillisen koulutuksen osalta luoda ammatillisten oppilaitosten opiskelijoille joustavat mahdollisuudet ja nykyistä paremmat valmiudet lukion oppimäärien ja ylioppilastutkinnon suorittamiseen. Lukion osalta tavoitteena on ammatillisten opintojen edellyttämien valmiuksien kehittäminen lukiossa, ei kuitenkaan ammatillisten lukioiden kehittäminen.” (emt. 2).

Yhteistoimintapykälien hyväksymisen myötä nuorisostaasteen koulutuskokeiluiden toimintaympäristö muuttui merkittävästi. Itse lupamenettelyyn perustuvan nuorisostaasteen koulutuskokeilun lisäksi sen keskeisimmät tavoitteet (oppilaitosten järjestelmällinen yhteistyö ja opiskelijoiden opintojen hyväksilukeminen muista oppilaitoksista) levisivät kokeilussa mukana olevien paikkakuntien ulkopuolelle ja muuttivat ajatusta alkuperäistä nuorisostaastevisiota väljästi säädellyksi oppilaitosten yhteistyöksi. Ammattikorkeakoulut saivat puolestaan oman lainsäädäntönsä vuonna 1995.

Johtopäätökset

Ajatus rakenteellisesti integroidusta keskiasteen koulutuksesta nousi koulutuspolitiikan asialistalle opetusministeriössä jälleen 1980-luvun lopussa. Suunnitelmat ”toisen asteen rinnakkaiskoulujärjestelmän purkamisesta” ja ”siirtymisestä yhtenäiskoulujärjestelmään myös toisella asteella” ovat tulleet tätä aikaisemmin hylätyiksi niin 1970-luvun alkupuoliskolla vuoden 1971 koulutuskomitean mietinnön, kuin 1980-luvun alkupuoliskolla OECD:n vuoden 1982 maatumkinnan keskeisten suositusten torjumisen myötä. Finlandia-talon seminaarissa 1989 julkaistu opetusministeriön visio-työskentelyn tuloksena uudelleenlämmitely suunnitelma toisen asteen rakenteellisesta yhdistämisestä herätti runsaasti mielenkiintoa ja kritiikkiä niin tiedotusvälineissä kuin alan asiantuntijoiden ja tutkijoidenkin piirissä.

Ajatus nuorisokoulusta joutui välittömästi poliittisen kamppailun ja sisällöllisen uudelleenmäärittelyn kohteeksi. Seurauksena nuorisokouluvisio osakseen saamasta rajusta kritiikistä sekä sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen yhteistyöstä opetusministeriön alkuperäinen rakenteellinen nuorisokouluvisio sai Holkerin hallituksen koulutuspoliittisessa selonteossa 1990 rinnalleen ”toisen vaihtoehdon”, jossa olemassa olevat ja erilliset lukiot sekä ammattikoulut tekisivät paikallista yhteistyötä – ”raja-aitojen madaltamista” – opiskelijoiden henkilökohtaisten valinnanmahdollisuuksien lisäämiseksi. Poliittisen vasemiston ajama rakenteellinen nuorikouluvisio omine päättötutkintoineen sai lopullisesti väistyä keskusta-oikeiston agendalla olleen koulutuksen rakenteita ja yksilöllisiä valinnanmahdollisuuksia

korostavan mallin tieltä säädettyä nuorisasteen koulutuksen kokeilulais- ta vuonna 1991. Keskusta-oikeisto sai kokeilulakiin useita toisen asteen rin- nakkaiden koulumuotojen erillisyyttä ja ylioppilastutkinnon asemaa korostavaa lausumaa; vasemmisto puolestaan mah- dollisuuden kokeilla erityistä yhdistel- mäopinnot -tutkintoa, jonka suoritus- määrät tosin jäivät marginaaliseksi nu- orisasteen koulutuskokeiluissa.

Toisen asteen oppilaitosten keskinäi- siin sopimukseen perustuvaa yhteistoi- mintaa ja opiskelijoiden yksilöllisten va- linnanmahdollisuuksien laajentamista oman oppilaitoksen ulkopuolelle koros- tanut koulutuspoliittinen linja vahvistui jo seuraavana vuonna säädettyä toi- sen asteen yhteistoiminta mahdolliseksi ilman kokeilulupia tai muuta sääntelyä. Samalla lähinnä keskusta-oikeiston nu- orisasteen koulutuskokeiluille asettamat pedagogista individualismia sekä opis- kelijoiden yksilöllisten valintojen kautta ohjautuvaa koulutusjärjestelmää koros- tavat merkitykset laajenivat myös kokei- lussa mukana olemattomille paikkakun- nille osana yleistä 1990-luvun yksilölli- syyttä ja valitsemista korostavaa koulu- tuspolitiikkaa.

Lähteet

Taxell, Christoffer. Opetusministeri 1987–1990. (Haastattelu 16.11.2004)

Autio, V-M. 1997. Vakiintuneisuudesta uusien muotojen etsimiseen 1981–1995. Ope- tusministeriön historia VII. Helsinki: Opetus- ministeriö.

Haastattelut (Raija Meriläinen 2004):

Jäppinen, Arvo. Ylijohtaja, opetusministeriö. (Haastattelu 8.6.2004)

Könnölä, Jouko. Suunnittelupäällikkö, ope- tusministeriö. (Haastattelu 24.8.2004)

Lehtisalo, Liekki. Professori. (Haastattelu 18.8.2004)

Liiten, Marjukka. Toimittaja, Helsingin Sa- nomat. (Haastattelu 23.8.2004)

Melametsä, Leevi. Ammatillisen koulutuk- sen yksikön päällikkö, opetusministeriö. (Haas- tattelu 31.8.2004)

Savola, Marita. Johtaja, opetusministeriö. (Haastattelu 2.9.2004)

Hovi, R., Kivinen, O. ja Rinne, R. 1989. Ko- mitealaitos, koulutusmietinnöt ja koulutuspoli- tiikan oikeutus. Turun yliopiston julkaisu- ja, sarja C, osa 73. Turun yliopisto.

Kivinen, O., Rinne, R. ja Ahola, S. 1989. Koulutuksen rajat ja rakenteet. Helsinki: Hanki ja jää.

Koulutuksen kehittäminen. Harjoitetun koulutuspolitiikan tulosten tarkastelua ja hah- motelmia peruskoulun jälkeisen koulutuksen kehittämisestä. 16.1.1989. Helsinki: Opetusmi- nisteriö.

Laitila, T. 1999. Siirtoja koulutuksen ohjauk- sentällä. Suomen yleissivistävän koulutuksen ohjaus 1980- ja 1990-luvuilla. Turun yliopiston julkaisu- ja, Sarja C, osa 146.

Lampinen, O. ja Savola, M. 1995. Ammatti- korkeakoulujen syntyvaiheet Suomessa. Teok- sessa O. Lampinen. (toim.) Ammattikorkeakou- lut – vaihtoehto yliopistolle. Helsinki: Gaudea- mus.

Lehtisalo, L. ja Raivola, R. 1986. Koulutus- politiikka ja koulutussuunnittelu. Toinen pai- nos. Helsinki: WSOY.

Lehtisalo, L. 2005. Edelläajattelijain aika. Teoksessa K. Hämäläinen, A. Lindström ja J. Puhakka (toim.) Yhtenäisen peruskoulun menestystarina. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.

Mäenpää, H. 2002. Ammattikorkeakoululainsäädännön kipukohtia. Teoksessa J.-P. Liljander (toim.) Omalla tiellä: ammattikorkeakoulut kymmenen vuotta. Helsinki: Arene.

Numminen, J. 1994. Koulutuspolitiikan vaihtoehdot. Helsinki: Otava.

OECD. 1982. Finland. Reviews of national policies for education. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

Valtiopäiväasiakirjat 1987-1991. Helsinki: Eduskunta.

Volanen, M. V. 2000. Yksilöllistävä peruskoulu, yksipuolistava nuorisoasteen koulutus. Teoksessa R. Raivola (toim.) Vaikuttavuutta koulutukseen. Suomen Akatemian julkaisuja 2/00. Helsinki: Edita.

Vuoden 1971 koulutuskomitean mietintö. Komiteamietintö 1973:52. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

